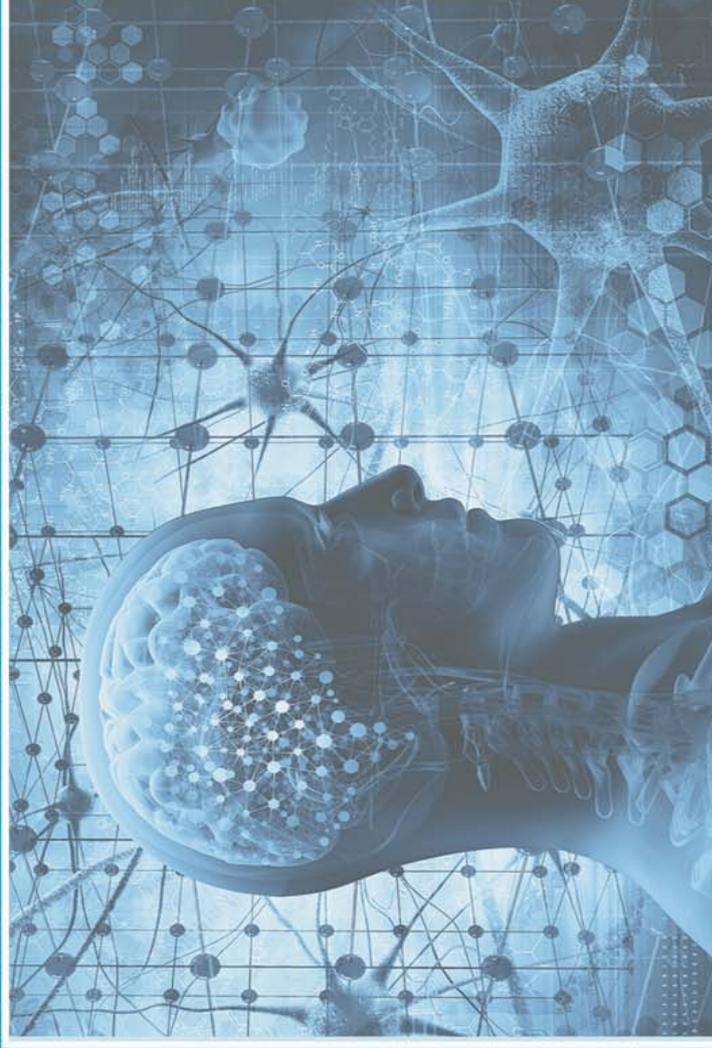

МЕТОДОЛОГІЧНІ, ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA ZAWODOWA
W KONINIE

ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

МЕТОДОЛОГІЧНІ, ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Матеріали II Міжнародної наукової інтернет-конференції
Дрогобич, 25 лютого 2020 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
Кафедра психології
Лабораторія моделювання освітніх технологій
PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA ZAWODOWA W KONINIE
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені
ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»
Кафедра загальної та клінічної психології
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
Кафедра практичної та консультативної психології

МЕТОДОЛОГІЧНІ, ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Матеріали II Міжнародної наукової інтернет-конференції

**25 лютого 2020 року
Дрогобич**

Дрогобич, 2020

УДК 159.9 (08)
М54

Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки. Збірник статей учасників Другої Міжнародної наукової інтернет-конференції «Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки» (25 лютого 2020 р., м. Дрогобич). Редактори-упорядники: М.В. Савчин, А.Р. Зимянський – Дрогобич: «Швидкодрук», 2020. – ...с.

Рецензенти:

О.І. Климишин – доктор психологічних наук, професор кафедри соціальної психології та психології розвитку Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

С.Б. Кузікова – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені Антона Макаренка.

У збірнику статей учасників Другої Міжнародної наукової інтернет-конференції «Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки» (25 лютого 2020 р., м. Дрогобич) аналізуються методологічні, теоретичні, прикладні і практичні проблеми психології особистості та психології освіти. Для науковців, викладачів, практичних працівників, аспірантів та студентів.

Редакційна колегія: доктор психологічних наук, професор **Мирослав Савчин**, кандидат психологічних наук, доцент **Андрій Зимянський**.

М.В. Савчин, А.Р. Зимянський, 2020
Автори статей, 2020

Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2014. Вип. 16. – С. 153-160.

3. Мешко Г.М. Емоційне благополуччя учнів як детермінанта успішності навчання. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди.* Додаток 4 до Вип.31, Том 1(9). К.:Гнозис, 2014. – С.409-415.
4. Савчин М.В. Здоров'я людини: духовний, особистісний і тілесний виміри: монографія. Дрогобич: ПП «ПОСВІТ», 2019. 232 с.
5. Шпак М. М. Особливості адаптації дитини до навчання у школі. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія «Педагогіка».* 2006. № 2. С. 61-65.

Віктор Сіткар

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Sitkarv@gmail.com*

СУБКУЛЬТУРА І ВЧИНОК ЯК СПОЛУЧНИКИ МІЖ ПСИХОЛОГІЄЮ ТА КУЛЬТУРОЮ

Постановка проблеми та завдання. Починаючи з раннього дитинства індивід нарощує суб'єктну здатність до самосоціалізації – самостійного вибіркового оволодіння життєво важливими і значущими особисто для нього соціокультурними цінностями, смислами, компетенціями, дискурсами і практиками [9, с. 132]. Дитина одночасно є, і стає суб'єктом соціалізації, зазначає В. Татенко [9, с. 169]. На його думку, в онтогенетичному розумінні суб'єктне передує особистісному. Людину-особистість як соціалізованого індивіда і суб'єкта її індивідуального та суспільного буття вирізняє насамперед творче ставлення до інших людей як найбільш значущих партнерів по буттю, а також до визначених ними життєвих смислів, створених цінностей, винайдених інструментів, алгоритмів, форм і способів життєдіяльності. Саме на визначення такого ставлення людини до людини в його культурно-історичному та онтогенетичному вимірах існує поняття «вчинок» – як моральна творчість, як здатність до самоперевершення і самопожертви заради інших. Тобто людина набуває властивостей соціокультурного суб'єкта і *стає особистістю в міру її суб'єктної готовності до вчинкового способу спільного буття з іншими людьми* [2].

Все це можна виявити в такому теоретико-практичному

феномені як субкультура (дітей, підлітків, дорослих тощо). Зокрема поняття «дитяча субкультура» ми трактуємо як норми, погляди та цінності, які притаманні дитячому співтовариству, їх соціальні та духовні потреби, продукти творчої діяльності, способи залучення до духовних цінностей та особливості їх засвоєння, стиль, спосіб життя, спілкування та існування. Це – динамічний, психосоціокультурний феномен зі своїми морально-правовими нормами, вербальними особливостями, фольклорними набуттями та ігровим комплексом, що є процесом спонтанного, самостійного та ініціативного засвоєння дитиною еталонів соціального досвіду [7, с. 20].

Більш як 40 років тому В. Роменець відзначав, що вчинок постає «реальним сполучником між психологією та різними аспектами людської культури» [3, с. 19]. Досліджуючи особливості дитячої субкультури, як культури в культурі, автор прийшов до висновку, що завдяки цій субкультурі людина набуває властивостей соціокультурного суб'єкта і готується до вчинкового способу спільного буття з іншими людьми. Все це стало спонукуючим порівняти структурний профіль вчинку і субкультури в онтогенетичному світі.

Виклад основного матеріалу. Згідно з вчинковою парадигмою (В. Роменець, В. Татенко, 1999) «вчинок стає... не тільки предметом, а й методичною основою для вивчення психіки» [10, с. 181]. Обґрунтування вчинкової парадигми у психології полягає у тому, що: «Будь-який психічний стан чи процес, риса чи якість людини у своєму функціонуванні і розвитку тяжіють до одного з визначень учинку, а сама вона прагне утвердитись у ролі його суб'єкта. Тому і кожна психологічна система може бути вичерпно проаналізована й усебічно сутнісно оцінена як перспективна залежно від того, наскільки вона вибудовує себе, орієнтуючися на вчинкову логіку людської активності» [8, с. 7–8]. «Психологію, що звертає свій погляд на такі взірцеві феномени», В. Роменець назвав «канонічною психологією» [6, с. 36].

Майкл Коул [3, с. 214-217], розглядаючи зв'язок дитини з соціокультурним середовищем, послуговується поняттям «ніша розвитку» дитини у рамках щоденних практик її оточення. Під нею розуміється система фізичних і соціальних компонентів, у якій живе дитина, етнокультурні звичаї догляду та уявлення батьків про дітей. Культурні практики є видами діяльності, стосовно яких існує нормативне очікування, повторювані або звичні дії. Всередині культурної практики всі об'єкти є соціальними, оскільки вони соціально встановлені. Хоч дорослі за власною ініціативою і можуть створювати ніші розвитку і своєю владою обмежувати організацію поведінки в них, проте події, що

відбуваються в процесі культурно організованих видів діяльності є сумісними звершеннями. Активними агентами процесу розвитку є і дитина, і її соціокультурне оточення. «Навіть коли ми концентруємо увагу окремо на ролях індивіда і соціального середовища, то ці ролі визначаються у поняттях, що враховують одне одного», тлумачить і коментує таку витончену ситуацію Б. Рогов [12, с. 28].

На наш погляд такими поняттями також є вчинок і субкультура. За загальноприйнятим визначенням, реально-практичну структуру вчинку складають:

1) ситуативний компонент – своєрідне поєднання зовнішніх та внутрішніх умов, що спричиняють певну форму активності особистості – вчинкової активності;

2) мотиваційний компонент – своєрідно властиве особистості первинне усвідомлення збуджувального, спонукального характеру ситуації, що призводить до актуалізації певних мотивів учинкової активності, до їх протиставлення чи поєднання; в результаті формується мотивація вчинку – складне психологічне утворення, в якому поєднані певні ідеали, ідеї, смисли особистості щодо прийняття певного рішення стосовно змісту ситуації, певного характеру дій, цілей і мети вчинкової дії.

3) дійовий компонент – розуміють як увесь комплекс реально-практичних дій особистості, що спрямовані на прийняття нею рішення щодо морального змісту актуальної ситуації та на реалізацію прийнятого рішення; при цьому безпосередньо продукується результат учинкової активності особистості щодо даної ситуації.

4) післядійовий компонент – комплекс пізнавально-перетворюючих дій особистості, спрямованих на вторинне, постдійове усвідомлення змісту здійснених нею вчинкових дій, на усвідомлення результатів її вчинкового діяння, на оцінювання, осмислення їх тощо.

Вихідні поняття психологічного контексту змісту зазначених компонентів відображено в табл. 1.

У психологічному розумінні кожна ситуація, за В. Татенком [11], може розглядатися як: 1) *зовнішнє середовище*, оточення, обставини, об'єктивні умови, в які доля «закинула» людину, і які протистоять їй у своєму автономному бутті; 2) *суб'єктивні обставини*, що складають внутрішній світ життя людини; 3) *процес і результат виходу (трансценденції)* людини за межі об'єктивних та суб'єктивних обставин і перетворення їх на умови розгортання та здійснення вчинку.

Таблиця 1.

Субкультура та вчинок в онтогенетичному світі

Субкультура (вік)	Вчинок в онтогенезі (за В. Татенком) [10]	Структура вчинку (компоненти за В. Роменцем) [6]	Психологічний контекст компоненту висвітлюють поняття:	Компоненти способу дії, (діяльнісний підхід, Т. Гергей та Ю. Машбиц [1, с. 44-45])
Дитяча (від 0 до 11 років)	вчинок зачаття і вчинок народження,	Ситуативний	«Ситуація»; «умови соціальні, індивідуальні, культурно-історичні тощо»; «психологічні стани особистості»; «властивості особистості»; «індивідуальна природа особистості»; «темперамент»; «спонукальний вплив ситуації»; «досвід предметно-дійового орієнтування особистості» тощо	«пізнавальна фаза орієнтування»,
	вчинок самоствердження, вчинок самовизначення	Мотиваційний	«мотив», «спонука», «потяг», «мотивування», «боротьба мотивів», «мотивація», «особистість», «характер», «ціннісна творчість»,	«спонукальна фаза орієнтування»

			«індивідуальний досвід моральної творчості» тощо;	
Підліткова юнацька професійна (11-15) (15-25), (26-64)	вчинок самовивільнення, вчинок самоздійснення,	Дійовий	«прийняття рішення», «ціль», «мета», «намір», «засіб діяння», «спосіб діяння», «продукт», «результат» тощо;	«ВИКОНАННЯ»
Акме-субкультура (65 і більше)	вчинок самозвітування, вчинок умирання	Післядійовий	«рефлексія», усвідомлення», «цінність», «значення», «смісл», «ідеал», «взірець», «досвід ціннісної творчості», «розвиток», самовдосконалення» тощо.	підсумок зробленого (додано мною)

Тому, опинившись у певній ситуації, людина орієнтується, самовизначається в ній, а потім перетворює цю ситуацію у стартовий майданчик для вчинку. Ситуація як така ніколи не зникає. Вона продовжує існувати в своїй певній якості, функціонально і змістово підпорядковуючись логіці вчинку аж до його завершення і до моменту ініціювання наступного вчинкового акту. Проте, конкретним психологічним механізмом і результатом самовизначення людини в ситуації є мотивація. «Призначення мотивації, – зазначає В. Роменець, – перебороти конфліктність ситуації та прийняти рішення діяти певним чином» [5, с. 762].

На його думку, слід відрізнити причини як потяг до дії й власне мотивацію, що є процесом вибору з наданням переваг. Він заглиблюється в аналіз процесу боротьби мотивів, конструюючи «мотиваційне коло», що утворюється взаємодією таких психічних складових, як «імпульс», «мета», «мотив (боротьба мотивів)» та

«ідеал», який, знову ж таки переходить в «імпульс», але на вищому – власне вчинковому рівні активності. Таким чином «мотиваційне коло» розгортається у «мотиваційну спіраль»

В. Роменець розглядає боротьбу мотивів як психологічне ядро мотивації і власне механізм перетворення ситуації. Який з мотивів перемагає у їхній боротьбі? Саме той, вважає він, який з них більше відповідає ідеалові. Тільки наявність ідеалу дозволяє людині зрозуміти і відчути в конкретній ситуації внутрішню поєднаність своєї свободи з відповідальністю за власні вчинки. Мотиваційний процес, процес боротьби мотивів має різні виміри: раціональний, емоційний, інтуїтивний, індивідуальний, загальнолюдський, моральний, творчий та ін. Мотив учинку, що переміг, втілюється у відповідній вчинковій дії [11].

Вчинкова дія. Усі ті, хто вчиняють, – рухають власний розвиток і розвиток суспільства уперед, долають інерцію стереотипів, рвуть ланцюги рутинної буденності, відкривають шлях новим нормам творчого осягнення світу, новим рівням звитяжності і мужності.

Через механізми наслідування, навіювання, переконування, інтеріоризації, адаптації, через участь в різних іграх, дитина засвоює набір ролей, які їй належить виконувати в суспільстві, і «вводить» у свою систему поведінки ті шаблони, які санкціоновані референтною групою, тобто привласнює та індивідуалізує змісти і форми загальнолюдської культури і дитячої субкультури зокрема. Свою суб'єктно-авторську активність і зацікавленість у тому, щоб стати соціалізованою істотою, людський індивід виявляє шляхом спонтанної ініціації комунікативних контактів із носіями соціального досвіду, а також шляхом засвоєння, накопичення, індивідуалізації, інтерпретації та апробації цього досвіду у практиці свого індивідуального та суспільного життя. В зазначеній субкультурі потенціал індивіда як суб'єкта соціалізації специфічним чином виявляє себе також у готовності й спроможності прилучитися до процесу соціалізації інших індивідів, що також сприяє його самосоціалізації, розвитку як члена суспільства [11].

Післядія – це усвідомлення людиною свого вчинку і його наслідків для себе та інших. На етапі післядії підсумок зробленого стає основою нових кроків уперед. В. Татенко слушно зауважує, що онтологічне узагальнення феноменів вчинковості наближає нас до розуміння людського життя як вчинку, як процесу свідомого, відповідального творення індивідом свого життєвого світу і себе в ньому за законами істини, добра, любові й краси. Життя як учинок може відбутися лише за умови, що кожний його прояв,

кожний вольовий акт, кожне переживання, кожна думка кінець кінцем будуть формою реалізації вчинкового принципу [11].

Висновки. Сутність вчинкової активності, як і прилучення до субкультури, полягає в тому, щоб, визначившись в ситуації життєдіяльності, зваживши на існуючі зовнішні та внутрішні пріоритети і залежності, конфліктні чи, навіть, колізійні стосунки з оточенням і самою собою, людина **з'ясувала те, що їй конче необхідно для автентичного буття**. Далі на неї чекає **етап боротьби мотивів**, який вона мусить пройти, обравши найбільш значуще, визначившись у головній меті і відкинувши все другорядне. Наступний етап вчинкової активності передбачає **здійснення того, що планувалося**, досягнення поставленої мети. І на заключному етапі людина мусить **дати чесну оцінку вчиненому** нею, а також виробити нове настановлення для майбутніх учинків.

Варіативність, несхожість, самобутність змісту дитячої субкультури забезпечує, з одного боку, **орієнтацію на втрачені, забуті форми людської культури**, а з іншого – прогнозування нових шляхів її розвитку [7].

Перспективи подальших досліджень. Будь-який психічний стан чи процес, риса чи якість людини у своєму функціонуванні і розвитку тяжіють до одного з визначень вчинку, а сама вона прагне утвердитись у ролі його суб'єкта. Тому і кожна психологічна система може бути вичерпно проаналізована й всебічно сутнісно оцінена як перспективна залежно від того, наскільки вона вибудовує себе, орієнтуючись на сутнісну, онтичну – власне, вчинкову логіку людського життя. Тільки у вчинках окремої людини і людства моральна творчість існувала, існує і, будемо сподіватися, продовжить своє існування.

Список використаної літератури

1. Балл Г.А. Теория учебных задач: Психолого-педагогический аспект. – М.: Педагогика, 1990. – 184 с.
2. Зинченко В.П. Субъект, индивид, личность, или Нужна ли «психология на троих»? URL: <http://www.studfiles.ru/preview/4225025/page:17/> (дата звернення: 04 01.2020).
3. Коул М. Культурно-историческая психология : Наука будущего. Москва:, 1997. 431 с.
4. Роменець В.А. Історія психології. Київ: Вища школа, 1978. 440 с.
5. Роменець В. А. Історія психології: ХІХ – початок ХХ століття: навч. посіб. Київ: Либідь, 2007. 829 с.

6. Роменець В.А. Вчинок і постання канонічної психології. Людина. Суб'єкт. Вчинок. Філософсько-психологічні студії. Київ: Либідь, 2006. С. 11–36. Ситкарь В. И. Социально-психологическая концепция функционирования и развития детской субкультуры. «*Harmonious personal development problem in relation to specific city of modern education and socialization processes*». Peer-reviewed materials digest (**collective monograph**) published following the results of the CXXXI International Research and Practice Conference and III stage of the Championship in Psychology and Educational sciences (London, October 5 - October 11, 2016). London: IASHE, 2016. P. 55-58. Татенко В.О. Від редактора. Людина. Суб'єкт. Вчинок. Філософсько-психологічні студії. Київ: Либідь, 2006. С. 6-10.
7. Татенко В.О. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір: монографія. Київ: Міленіум, 2017. 184 с.
8. Татенко В.О., Роменець В.А. Вчинок як принцип побудови теорії та історії психології: підручник Основи психології / За ред. О.В. Киричука, А.В. Роменця. 4-е вид. Київ: Либідь, 1999. С. 169–193
9. Татенко В.О., Титаренко Т.М. Психологічна спадщина Володимира Роменця URL: <https://www.academia.edu/31102366/%D0%9F%D0%A1%D0%98> (дата звернення 04.01.2020)
10. Rogoff B. Schooling and the development of cognitive skills. *Handbook of crosskkultural Psycyology*. Boston: Allyn and Bacon. 1981. № 4. P. 28.

Ольга Слободянюк

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
ssolya92@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Вступ. На сучасному етапі гуманізації освітнього процесу особливо актуальним є питання про професійну підготовку майбутніх фахівців, оскільки навчання у вузі є одним з найважливіших етапів професійного становлення особистості. На стадії професійної підготовки відбувається оволодіння новою соціальною роллю, системою теоретичних знань, практичних